

گفت وگو با سید مهدی زرقانی به مناسبت سالروز تولد ملک الشعرا بهار

بهار یک مصلح فرهنگی است

محمدتقی بهار، مشهور به ملک الشعرا بهار، یکی از استوارترین ستون های ادبیات معاصر ایران است؛ شاعری که بسیاری او را آخرین ادیب بزرگ سبک سنتی می دانند. او در ۱۸ آذر ۱۲۶۵ در محله سرشور مشهد چشم به جهان گشود؛ در خانواده‌ای که ادب، شعر و کتاب، جزئی از روزمرگی آن بود. پدرش، میرزا محمدکاظم صبوری، ملک‌الشعراى آستان قدس رضوی، بود و مسیر ادبی و فرهنگی خانواده، از همان آغاز، راه آینده بهار را روشن می‌کرد.

بهار شاعری را خیلی زود و از کودکی آغاز کرد و در ابتدای جوانی شاعری خوش‌فریحه و توانا بود که ماجرای ازمودن آن برای رسیدن به مقام ملک‌الشعرایی آستان قدس، حکایت خواندنی و شاهدهی است بر فریحه او.

بهار فقط شاعر نبود؛ او پژوهشگری نامدار، استاد دانشگاه، سیاست‌مداری اثرگذار، تاریخ‌پژوهی نکته‌سنج و مصححی دقیق بود. گستره آثار او حیرت‌انگیز است؛ از تصحیح متونی چون «تاریخ سیستان»، «مجمل‌التواریخ و القصص» و «تاریخ بلعمی»، گرفته تا پژوهش‌های ادبی، دستور زبان و بررسی سبک‌ها. مهم‌ترین اثر او، «دیوان اشعار»، پس از مرگش منتشر شد؛ اثری که خود بهار آرزو داشت پیش از چاپ، آن را از صافی نقد بگذراند و گلچینی برگزیده از آن فراهم آورد.

امروز صدوسی و نهمین سالروز تولد اوست.

اینجا به همین دلیل به سراغ سیدمهدی زرقانی، پژوهشگر و هضو هینت علمی دانشگاه فردوسی مشهد، رفته است تا در گفت‌وگو با او به بررسی کارنامه کاری بهار بپردازد. آنچه در ادامه می‌آید بخشی از این گفت‌وگو است.



● **محمدتقی بهار در چه فضایی از نظر تاریخی و فرهنگی رشد کرد و این فضا چه تأثیری بر شکل‌گیری اندیشه شعری او داشت؟**
● ملک‌الشعرا بهار سه دوره زندگی دارد که در هر دوره به گونه‌ای خاص می‌اندیشد و می‌سراید. بهار اول در مشهد زندگی می‌کند و ملک‌الشعراى آستان قدس رضوی است. او در این دوره، شخصیتی کاملاً دینی و مذهبی دارد و فعالیت‌ها و از جمله سرودن اشعارش در همین راستاست. از قراری که از اوایل جوانی به مشروطه خواهان خراسان پیوست می‌توان گفت نخستین نشانه‌های بهار دوم از همین مشهد و از حدود بیست سالگی در شخصیت او ظهور کرده است. در خراسان ابتدا روزنامه نوبهار و سپس روزنامه تازه بهار را منتشر می‌کرد. هر دو روزنامه به علت گرایش انتقادی – سیاسی که داشت تعطیل و بهار اجباراً به تهران رفت. اگر زمینه غالب شخصیت بهار اول مذهبی با گرایش سنتی بود، زمینه غالب شخصیت بهار دوم سیاسی – اجتماعی است. نمایندگی مجلس نقطه اوج این قسم فعالیت‌های اوست. اما در همان حال با انتشار مجدد روزنامه نوبهار و نیز مجله دانشکده در دو سطح فرهنگی و ادبی هم به ایفای نقش می‌پردازد. مجله دانشکده در این دوره نماینده اصلاح طلبانی بود که معتقد بودند باید به سنت فرهنگی و ادبی احترام گذاشت و جنبه‌هایی از آن را اصلاح کرد. جدال بهار با رضاخان و ارائه طرح استیضاح او به مجلس از اقدامات مهم سیاسی او در این دوره است. روی کار آمدن رضاخان و تغییر فضای انقلابی که از حدود مشروطه آغاز شده بود و اینک رو به خاموشی نهاده بود، نقطه پایان بهار دوم است. بهار سوم، فعالیت‌های سیاسی را تا حدود بسیار زیادی به کناری می‌نهد و کسوت آموزش و تحقیق را بر تن می‌کند. تصحیح کتاب‌های مهمی مثل «مجمل‌التواریخ و القصص» و «تاریخ بلعمی» و «جوامع الحکایات» از نتایج فعالیت در این لایه شخصیتی است. با این حال، با قبول وزارت فرهنگ عملاً دوباره علمی و سیاسی شخصیتش را آشتی می‌دهد و در عین اشتغال به فعالیت‌های آموزشی و علمی و سرودن گاه‌گاهی شعر، زعامت دیپلماسی علمی کشور را هم به دست می‌گیرد. بهار سرانجام پس از عمری تحقیق و تألیف و تعلیم و فعالیت‌های متعدد سیاسی و اجتماعی در سال ۱۳۳۰ بدورود حیات گفت.

● **بهار چگونه توانست میان سیاست و شعر ارتباط برقرار کند و ارتباط این دو در شعر او چه نوع ارتباطی است؟**
● شعر بهار سیاسی – اجتماعی است. اما وقتی برای توصیف شعر او از صفت «سیاسی» استفاده می‌کنیم، منظور این نیست که شعر را در خدمت منویات یک حزب یا ایدئولوژی سیاسی خاصی قرار داده است. بر عکس، او فراتر از تنگ نظری‌های ایدئولوژیک و تعصبات یک جابه‌گرای حزب‌ها و حزب‌نماها معتقد به اصلاحات فرهنگی و اجتماعی و سیاسی و در همه سطوح بود. علاوه بر این، او سعی می‌کرد سیاست را تا سطح شعر برکشد نه اینکه شعر را تا سطح شعار سیاسی تنزل دهد. سروده‌های او ابتدا شعر است و سپس سیاسی. شعر او شعاری و تحت‌تأثیر تموجات عاطفی زودگذر نیست، بلکه برخاسته از عمق جان یک مبارز سیاسی – اجتماعی است که عقبه تاریخ و فرهنگ ایران را خوب می‌شناسد و با نقطه‌های قوت و ضعف آن آشناست. در اشعار سیاسی او نگاه آسیب‌شناسانه و انتقادی موج می‌زند؛ از حکومت‌انقلابی که، از مردم انتقاد می‌کند و گاهی حتی از برخی جنبه‌های فرهنگ کلاسیک نیز انتقاد می‌کند. بهار یک مصلح فرهنگی است.

● **سبک شعر بهار را چگونه توصیف می‌کنید؟ آیا بیشتر در امتداد سبک خراسانی است؟ یا توجه به دغدغه نوگرایی که داشته، این دغدغه چقدر در شعر او نمود پیدا کرده است و نوگرایی را در چه وجوهی از شعر او می‌توان دید؟**
● ذهن بهار در بستر شعر کلاسیک فارسی و سبک خراسانی تربیت شده بود. ژانر غالب شعری او قصیده است و قصیده ژانری است که اوج آن در دوره موسوم به سبک خراسانی بوده است. بنابراین طبیعی است که شعر بهار از این سنت تأثیر بگیرد، اما این به معنای تقلید نیست. بهار در کنار بهره‌گیری از سنت، نوآوری‌های مهمی دارد. او هم اندیشه‌ها و هم زبان شعر را به روز کرده است. وقتی قصیده او را می‌خوانید، احساس نمی‌کنید که با قصیده‌ای متعلق به قرن پنجم یا ششم روبه‌رو هستید؛ ساختار کلی آن کلاسیک است، اما «طراحی»، «معماری»، «صور خیال»، «سازه‌های نحوی» و «مضامین» کاملاً نو و متناسب با زمانه اوست. به بیان دیگر، شعر بهار یکی از موفق‌ترین نمونه‌های تلفیق سنت و تجدد در شعر فارسی است. برخی شاعران آن دوره بیش از حد در سنت ماندند و برخی دیگر به طرد و نفی آن پرداختند؛ اما بهار نه در سنت‌های ادبی گرفتار ماند و نه یکسره آن را لعن و نفرین کرد، بلکه جنبه‌هایی از آن را که برای شعر و ادب و فرهنگ معاصر مفید تشخیص می‌داد نگاه داشت و جنبه‌هایی از آن را به حاشیه راند.

● **مضامین اصلی در شعر بهار چه ارتباطی با دوره‌های تحول فکری او دارد و هر یک از این دوره‌ها چه تأثیری بر مضامین شعر او گذاشته‌اند؟**

● به دلیل سه دوره متفاوت شاعری، مضامین او نیز متنوع است؛ دوره اول، مضامین مذهبی، دینی و اخلاقی همراه با رگه‌هایی از مضامین سیاسی و اجتماعی. دوره دوم، مضامین غالب سیاسی – اجتماعی، انتقادهای اجتماعی، بازخوانی انتقاد تاریخی و فرهنگ. موضوع‌های فرهنگی و نیز مسائل اخلاق فردی و اجتماعی. دوره سوم؛ مضامین فرهنگی، تاریخی، ایران‌دوستانه، ملی‌گرایانه و گاهی ستایشی.

در قامت قدسی

محفل بزرگداشت یکی از ۵ شاعر حلقه ادبیات خراسان برگزار می‌شود

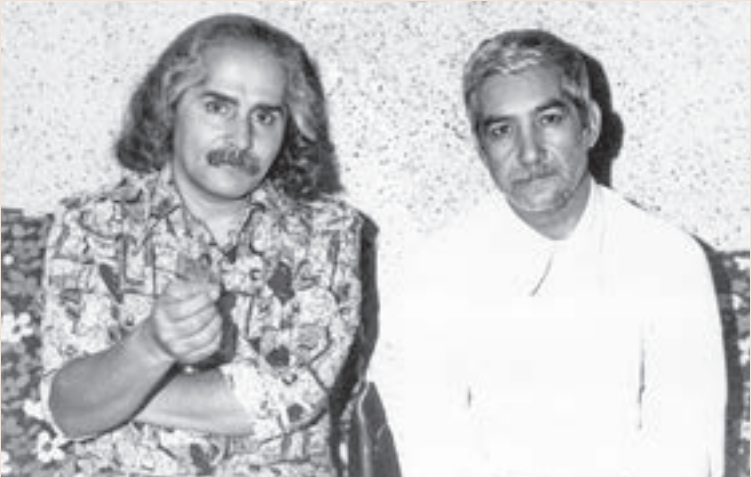
محبی| غلامرضا قدسی، اولین روز مهر ۱۳۰۴ در مشهد زاده شد و ۲۱ آذر سال ۱۳۶۸، در همین شهر، چشم‌از جهان فرو بست. او در شانزده سالگی شعر گفتن را آغاز کرد و از غزل‌سرایان شناخته‌شده در سبک هندی است. البته او را از حیث لفظ بیشتر مایل به سبک عراقی می‌دانند و از حیث مضمون سبک هندی. او که نسبش به میرزا محمد جان قدسی مشهدی، شاعر مشهور دوره صفویه، می‌رسد، «انجمن ادبی فردوسی» را سال ۱۳۲۵ بنیاد نهاد. فعالیت‌های مؤثر ادبی او در همه این سال‌ها، باعث شد تا این شاعر را به‌عنوان یکی از نامداران شعر خراسان بشناسند. او، در کنار محمد قهرمان، احمد کمالپور، ذبیح ... صاحبکار و علی باقرزاده، پنج حلقه ادبیات این دیار را تشکیل می‌دهند. از دیوان اشعار او نیز در بهار ۱۴۰۳ رونمایی شد که غزلیات، رباعیات، مثنویات، قطعات، قصاید، منظومه‌ها و غزلیات ناتمام و تک بیت‌هایش را شامل می‌شود.

امسال و هم‌زمان با صدمین سالگرد درگذشت این شاعر، مرکز اسناد و کتابخانه ملی شرق کشور، در نظر دارد با اجرای بزرگداشتی یاد این شاعر خراسانی را زنده نگه دارد.



تلاشی برای پیوند نسل تازه با مفاخر

مرکز اسناد کتابخانه ملی خراسان یا شرق کشور، متولی هویت ملی و میراث مکتوب و شفاهی و اجتماعی و تاریخی استان‌های خراسان است. در خراسان، در رابطه با بزرگداشت مفاخر و سویه‌های هویتی آن، کارها و فعالیت‌های خوبی صورت گرفته و در طول همه این سال‌ها پرداختن به آن‌ها یک امر جدی بوده است و به گفته مدیر سازمان اسناد و کتابخانه ملی شرق کشور، باید، هرچقدر در توان هست با اشکال متفاوتی از محتواها و رویدادهای اجتماعی، این پیوند بین میراث ادبی و تاریخی خراسان و شاعران این سرزمین را بنسل امروز، باید ایده‌های نو بازشناسی کرد؛ این کار، جدای از اینکه حس تعلق زیادی ایجاد می‌کند، می‌تواند تاریخ و آثار و سوابق قصه‌ها و چهره‌های خراسانی را وارد حافظه جمعی ماکند.



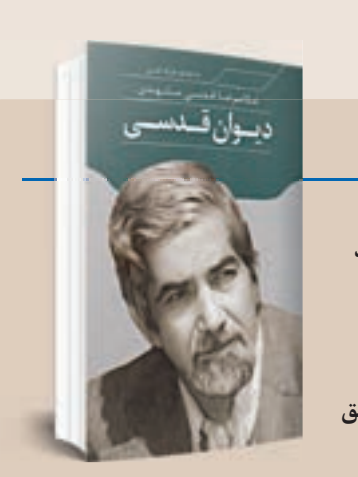
غلامرضا قدسی در کنار یار دیرینش، مهدی اخوان ثالث

۵ شاعر خراسانی

مجموعه کتابخانه ملی، از سال گذشته برای رونمایی از دیوان اشعار مرحوم غلامرضا قدسی برنامه‌ای را با مشارکت جهاد دانشگاهی و بزرگان ادبی و فرهنگی ترتیب داد. برنامه‌ای که قرار است در سال جاری برگزار شود. در تداوم سلسله‌کارهایی است که در سازمان اسناد و کتابخانه ملی مشهد و خراسان انجام می‌شود. این مجموعه در آینده کامل می‌شود و پنج شاعر برجسته خراسان را که در خراسان زیسته‌اند، آثار و حیات اجتماعی و فرهنگی و سیاسی آن‌ها در همین جا شکل گرفته است بازشناسی و معرفی می‌شوند. محمد قهرمان، غلامرضا قدسی، ذبیح ... صاحبکار، احمد کمالپور و علی باقرزاده.

گردهمایی هویتی

همچنین سازمان اسناد و کتابخانه ملی خراسان درصدد است آثار تصویری و مکتوب مرتبط با غلامرضا قدسی را، هم در خلال این برنامه‌ها در فرم‌های مختلفی منتشر کند و هم به‌صورت نمایشگاه عرضه کند. تا در نهایت میراث مکتوب شفاهی و تصویری و تاریخی این مفاخر ادبی و فرهنگی گردآوری شود. طبق اعلام رئیس این سازمان در شرق کشور، درواقع، کتابخانه ملی، دنبال این است که دوباره این جمع‌ها و گروه‌هایی را که در زمینه هویت در حال کار هستند، کنار هم قرار بدهد و مقری را برای این قبیل برنامه‌ها ترتیب بدهد. نه فقط در مشهد، بلکه در شهرهای دیگر خراسان، تا بتوانیم شب شهرها، چهره‌ها، آیین‌ها و مکان-حافظه‌های خراسان را داشته باشیم.



بیم مرگ

روزی میان جمع، جوانی سؤال کرد
کز چیست خلق ما همه چون یخ فسرده‌اند
با آنکه مال و عزتشان را به روز و شب
بیگانگان به حبله و نیرنگ برده‌اند
نه جنبشی بود نه قیامی نه نهضتی
کویی تمام، پیش ستم سر سپرده‌اند
گفتم به صد فسوس که این خون فسرده خلق
از بیم مرگ، جمله ز آغاز مرده‌اند

دبیر علمی جایزه کتاب سال دفاع مقدس:

حدود ۷۰ درصد آثار ارسالی به جایزه کتاب سال دفاع مقدس «کتاب‌سازی» بودند

دانست و گفت؛ خاطره‌نگاری و زندگی‌نامه داستانی در رتبه‌های دوم و سوم بیشترین آثار قرار دارد. کاموریخشایش در ادامه به چند چالش جدی در مسیر بررسی آثار اشاره کرد و گفت؛ نخستین چالش، مسئله تقسیم‌بندی موضوعی و ضعف جدی در آموزش است. تصور می‌شود که همه از اصول تقسیم‌بندی آگاه هستند، اما در عمل مشاهده می‌کنیم که مثلاً کتابی که خاطره است با عنوان تاریخ شفاهی منتشر می‌شود، یا عنوان کتاب پژوهشی با محتوای

سیاست‌گذاری و هدایت درست در تولید آثار دفاع مقدس است. جواد کامور بخشایش این نکته را در دومین نشست هیئت علمی بیست و سومین جشنواره کتاب سال دفاع مقدس بیان کرد و افزود؛ این چالش‌ها نتیجه بررسی‌های مستمر در تعامل با داوران و سرداوران بوده است.

دبیر علمی بیست و سومین جایزه انتخاب بهترین کتاب سال دفاع مقدس، بیشترین تعداد آثار رسیده را مربوط به مستندنگاری

دبیر علمی بیست و سومین جایزه انتخاب بهترین کتاب سال دفاع مقدس گفت؛ کتاب‌سازی یکی از مسائل جدی حوزه دفاع مقدس است. آمار مرحله اول داوری جایزه نشان می‌دهد حدود ۷۰ درصد آثار ریزش پیدا می‌کنند و این مسئله نشان دهنده مسئله کتاب‌سازی در حوزه دفاع مقدس و مقاومت است؛ این کتاب‌ها عمدتاً به دلیل ضعف ساختاری، ضعف شکل‌گیری و کاستی‌های محتوایی از داوری کنار گذاشته می‌شوند. این موضوع نشان دهنده نبود



نگاهی به کتاب «اخلاق رسانه‌های دیجیتال» نوشته چارلز اس

سرک کشیدن به ساحت آشفته زندگی امروزین ما

خادم کتاب، اخلاق رسانه‌های دیجیتال، نوشته چارلز اس (Charles Ess)، یک اثر پیشگامانه است که به بررسی مسائل اخلاقی مرتبط با رسانه‌های دیجیتال می‌پردازد. این کتاب اولین کتاب درسی در نوع خود است که به این موضوع محوری می‌پردازد و همچنین اولین کتابی است که این مسائل را از یک منظر جهانی و بین فرهنگی مورد بحث قرار می‌دهد.



نشر «رگدن» در معرفی کتاب که با نگاه به پیشگفتار این اثر نوشته شده، آورده است؛

این کتاب حوزه خاکستری، اما بسیار مهم گرانی‌های اخلاقی ناشی از رسانه‌های دیجیتال را به بحث می‌گذارد. [...] چنان‌که چارلز اس به خوبی توضیح می‌دهد، محتوای کتاب به ساحت آشفته زندگی عادی ما مربوط است؛ ساحتی که در آن مسائل اخلاقی با رسانه‌های جمعی دیجیتال، مصنوعات ارتباطی، انواع فناوری‌های اطلاعات، فرایندهای رایانشی، تعاملات ارتباطی رایانه‌ای، الگوریتم‌ها و غیره درهم تنیده است. کتاب دقت فلسفی تحسین‌برانگیزی دارد، اما نویسنده در آن از امر و نهی پرهیز می‌کند و ترجیح می‌دهد توصیفی‌روشنگر و انتقادی از مسائل مورد بحث به دست دهد. سبک کتاب خواننده پسند است و بدون اینکه نگاهی از بالا به پایین داشته باشد، درسش را می‌دهد؛ سبکی که حاصل دهه‌ها دقت و

تجربه در هدایت دانشجویان و خوانندگان در موضوع‌های دشوار است. این کتاب را نه تنها در کلاس درس، که بیرون از آن هم می‌توان خواند. اخلاق رسانه‌های دیجیتال برای عموم شهروندانی که به توسعه و آینده جامعه اطلاعاتی و زندگی اخلاقی ما در آن علاقه‌مندند مناسب است.

نویسنده با نگاهی جامع در این اثر – که ویراست سوم آن منتشر شده – به طیف وسیعی از فناوری‌های دیجیتال، از کامپیوتر و اینترنت گرفته تا تلفن‌های همراه، می‌پردازد و دغدغه‌های اخلاقی ناشی از آن‌ها را تحلیل می‌کند.

رویکرد جهانی، از نقاط قوت اصلی کتاب است؛ این کتاب نه تنها تئوری‌های اخلاقی را از فرهنگ‌های مختلف معرفی می‌کند، بلکه

با استفاده از مثال‌هایی از سراسر جهان، نشان می‌دهد که چگونه مسائل اخلاقی در بستر فرهنگی متفاوتی درک و تفسیر می‌شوند. این

رویکرد به خوانندگان کمک می‌کند تا درک عمیق‌تری از پیچیدگی‌های اخلاقی در دنیای دیجیتال به دست آورند. این اثر همچنین اثری بین‌رشته‌ای است و رشته‌های مختلفی مانند مطالعات رسانه و ارتباطات، علوم کامپیوتر و انفورماتیک و فلسفه می‌توانند از آن بهره‌برند.

مروری بر مهم‌ترین مباحث کتاب

حريم خصوصی، حق چاپ و مالکیت معنوی، هره‌نگاری و خشونت در رسانه‌های دیجیتال، اخلاق ارتباطات بین فرهنگی آنلاین و تئوری‌های اخلاقی فرهنگ‌های مختلف از مهم‌ترین مباحثی است که در این کتاب به آن توجه شده است.

درباره نویسنده

چارلز اس (Charles Ess) استاد پژوهشی برجسته مطالعات میان‌رشته‌ای در دانشگاه

اخلاق رسانه‌های دیجیتال
نوشته چارلز اس
ترجمه رحمان شریف‌زاده
نشر رگدن، ۱۴۰۴
۲۳۶ صفحه
۵۵۰ هزار تومان

